

Alman Siyasi Birliğine Giden Süreçte Prusya'nın, Zollverein'in ve Bismarck'ın Rolü

*The Role of Prussia, the Zollverein and Bismarck in the Process
Leading to German Political Union*

Mehmet ÖZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi

mehmetozturk@aksaray.edu.tr

0000-0003-3556-9216

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş,
iThenticate yazılımı ile taranmış,
araştırma yayın ve etiğine aykırılık tespit edilmemiştir.

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees,
a similarity report was obtained using iThenticate, and
compliance with research/publication ethics was confirmed.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial
License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial License

Atıf/Citation

Öztürk, Mehmet . "Alman Siyasi Birliğine Giden Süreçte Prusya'nın, Zollverein'in ve
Bismarck'ın Rolü". Akademik İncelemeler Dergisi 400-419.
<https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.1313540>

Çıkar Çatışması/Conflict of Interest

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.
The authors declared no conflict of interest.

Not/Note

27-29 Aralık 2021 tarihleri arasında TESAM tarafından düzenlenen Ekonomik,
Siyasal, Sosyal, Tarihsel, Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Boyutlarıyla Türkiye-
Avrupa İlişkileri Kongresi'nde sunulan "Zollverein: Gümrük Birliğinden Daha Fazlası
Mı?" isimli sözlü bildirinin genişletilmiş ve metne dökülmüş halidir.

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Date Received: 12.06.2023
Kabul Tarihi/Date Accepted: 30.08.2023
Yayın Tarihi/Date Published: 15.10.2023

ISSN: 1306-7885

E-ISSN: 2602-3016

Cilt/Volume: 18 | Sayı/Issue: 2 |
Yıl/Year: 2023 (Ekim/October)

Alman Siyasi Birliğine Giden Süreçte Prusya'nın, Zollverein'in ve Bismarck'ın Rolü

Öz

Tarihi süreçte Avusturya gibi Kutsal Roma Germen İmparatorluğu ve Alman Konfederasyonu bünyesinde yer alan Prusya, Bismarck önderliğinde 1871'de Alman İmparatorluğu'nu ilan etmiştir. Alman siyasi birliğinin de sağlandığı bu aşamaya ise kolay gelinmemiştir. Bu aşamaya nasıl gelindiğine dair sorudan yola çıkan bu çalışmada, Alman siyasi birliğinin sağlanmasında Prusya'nın, Zollverein'in ve Bismarck'ın rolü araştırılmıştır. Prusya perspektifinden 18 ve 19. yüzyıl Avrupa tarihindeki temel kritik dönemlere temas eden araştırma aynı zamanda siyasi birlik sürecinin nasıl işlediğine ve bunun nasıl başarıldığına cevap aramaktadır. Güç dengesi ve güvenlik toplulukları yaklaşımlarının katkılarıyla yürütülen araştırma, tarihsel kurumsalcılıktan da izler taşımaktadır. Güç dengesi yaklaşımı, 18. ve 19. yüzyıllardaki Avrupa ve Alman coğrafyasındaki güç ilişkilerini göstermeye yönelik alt zemin oluşturmada, güvenlik toplulukları yaklaşımı ise fonksiyonelden genel amalgama (birliğe) dönüşümü açıklamada tercih edilmiştir. Yapılan araştırma neticesinde, Alman siyasi birliğinin sağlanmasında, Prusya'nın, Zollverein'in ve Bismarck'ın oldukça önemli rol oynadıkları görülmüştür. Siyasi birliği sağlama yönünde Prusya bir taraftan Avrupa güç dengesi koşullarında Fransa ile diğer taraftan da Alman devletleri arasında Avusturya ile uzun süre mücadele etmek durumunda kalmıştır. Hatta Bismarck liderliğinde izlenen strateji doğrultusunda bu devletlerle savaşmış ve galip gelinmiştir. Bunların yanı sıra Alman siyasi birliğin sağlanması yönünde atılan stratejik bir bütünleşme hamlesi de Zollverein adı verilen Alman Gümrük Birliği'nin inşası olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Alman Gümrük Birliği, Amalgam Güvenlik Topluluğu, Bismarck, Güç Dengesi, Prusya

The Role of Prussia, the Zollverein and Bismarck in the Process Leading to German Political Union

Abstract

Prussia, which was part of the Holy Roman Germanic Empire and the German Confederation like Austria in the historical process, declared the German Empire in 1871 under the leadership of Bismarck. This stage, where German political unity was achieved, was not easily reached. Concerning the question of how with the question of how it came to the stage, this study investigates the role of Prussia, Zollverein and Bismarck in ensuring German political unity. From the perspective of Prussia, the research touches on the main critical junctures in 18th and 19th-century European history. Also, it seeks answers to how the political union process works and how it was achieved. The research, conducted with the contributions of balance of power (showing the power relations in Europe) and security communities approaches (explaining the general amalgam transformation), also bears traces of historical institutionalism. As a result of the research, it was seen that Prussia, Zollverein and Bismarck played a crucial role in ensuring German political unity. Prussia, for achieving the political union, on the one hand, had to struggle with France under the conditions of the European balance of power, and on the other hand, worked with Austria among the German states for a long time. Even under the strategy followed under the leadership of Bismarck, these states were fought and won. In addition, a strategic integration move to ensure German political unity was the construction of the German Customs Union, called Zollverein.

Keywords: German Customs Union, Amalgam Security Community, Bismarck, Balance of Power, Prussia

Extended Abstract

This study investigates the role of Prussia, Zollverein and Bismarck in ensuring German political unity. As claimed in this study, Prussia's external struggle with France and its internal struggle with Austria in the German geography had an essential role in the success of political unity. In addition to the construction of the Zollverein, which can be considered a continuation of the internal struggle in the German geography, Bismarck's strategic moves are other factors affecting the political unity. All these aspects of the study necessitate analysis that emphasizes systemic conditions (balance of power and European Cohesion), subsystem and regional organization (German geography and Zollverein), and leadership in the example of Bismarck. Despite such a broad and holistic structure, the study goes into limitations by not considering other variables that can be claimed to impact German political unity.

In this context, the general view of Europe before the Zollverein was first given by focusing on Prussia. The study presents this period as an unintegrated Europe and German geography, on the verge of disintegration, from the middle of the 16th century to 1815. From 1815 to 1834, it was presented as a process in which the existence of the balance of power system was felt. Secondly, in the study, the role of Zollverein in the process leading to German political unity was revealed using the Amalgam Security Communities approach of K. W. Deutsch. Thirdly, Bismarck's strategic moves are included, and the results of this process are discussed.

It has been seen in this study, which is an answer to questions such as how German political unity was achieved and what the actors involved in it, that this process necessitated a holistic view and taking into account more than one variable (Prussia, Zollverein and Bismarck). As a result of the research, it has been seen that Prussia, Zollverein and Bismarck, the touchstones of German and European history, played a significant role in ensuring German political unity. The following factors played an essential role in this success, which is the result of nearly two centuries of process: The external struggle in the balance of power conditions, the internal battle with Austria in the German geography, the formation of a customs union (the Zollverein) and the participation of other German states in it, and Bismarck's strategic moves. In this respect, it can also be considered a chess game success in German geography.

In the historical process, Prussia has been significantly affected by four developments, which deeply affected both the German geography and the European continent, two of which are small (Peace of Augsburg and Peace of Aixle-Chapello) and two of which are big (Thirty Years' War and Congress of Vienna).

Acting with the awareness of the balance of power conditions of the 18th and 19th centuries, Prussia struggled with Austria, the most crucial power and a member of the German geography. Prussia had to battle with Austria in German geography, first in the Holy Roman Empire (Heiliges Römisches Reich/Sacrum Romanum Imperium/962-1806) and then in the German Confederation (1815-1866).

While German geography was reshaped politically and economically after the Congress of Vienna in 1815, the influence of Prussia increased among the German states. In evaluating the cyclical developments, Prussia's establishment of Zollverein (German Customs Union) in 1834, mainly to include more German states, was essential in establishing German political unity. So much so that the Zollverein (Deutscher Zollverein), which was active between 1834 and 1867, was also considered the pioneer of the Bismarck Reich (Empire) (Fischer, 1960, 65). Zollverein, which aims to abolish customs duties in trade between member countries, has become an example of an organization that can make essential implications not only for German and European integration but also at the global level.

The Zollverein, which was put into practice by Prussia in 1834 and increased its influence among the German states, gave an essential impetus to political unity. After Zollverein expanded to include more German states, Bismarck became the Prussian prime minister in 1862 and took the last steps toward political unity. Bismarck used nationalism and Zollverein's achievements well in the international conjuncture and German geography. Moreover, his victory over Austria in the Battle of Sadowa in 1866 and France in the Battle of Sedan in 1870 ensured the establishment of the German Empire in 1871, that is, the German political unity.

Giriş

1815 Viyana Kongresi sonrasında Alman coğrafyası siyasi ve ekonomik olarak yeniden şekillenirken, Alman devletleri arasında ise Prusya'nın etkisi artmıştır. Konjonktürel gelişmeleri değerlendiren Prusya'nın, özellikle daha fazla Alman devletini içine alacak şekilde 1834 yılında Zollverein'i (Alman Gümrük Birliği'ni) kurması, Alman siyasi birliğinin kurulmasında önemli bir adım olmuştur. Öyle ki 1834-1867 yılları arasında faaliyette olan Zollverein (Deutscher Zollverein) Bismarck Reich'inin (İmparatorluğunun) da öncüsü sayılmıştır (Fischer, 1960, 65).

Gümrük alanlarını siyasi sınırlar dışında da birleştiren Zollverein örneğinin Ploeckl'a (2019) göre "bağımsız egemen uluslar arasında birleşik bir gümrük alanı oluşturan ilk uluslararası ticaret anlaşmasıdır". Balkır'a (2010, 50) göre de Avrupa Topluluğu'nun mikro örneğini sergileyen Zollverein ile ilk kez uluslararası bir otorite oluşturulmuştur. Dolayısıyla üye ülkeler arasındaki ticarete gümrük vergilerini kaldırmayı amaçlayan Zollverein, sadece Alman ve Avrupa bütünleşmesi için değil küresel düzeyde önemli çıkarımlar yapılabilecek bir örgütlenme örneği olmuştur.

Bu önemine binaen literatürde pek çok yönü ile uzun yıllardır çalışılan Zollverein (Keller - Shiue, 2014; Feuerstein, 2013; Shiue, 2005; Green, 2003; Kindleberger, 1975; Henderson, 1935; Bastable, 1902) bu çalışmada Alman siyasi birliğini sağlamada önemli bir enstrüman olarak sunulmuştur. Bununla birlikte çalışmada, Alman siyasi birliğinin sağlanması, sadece Zollverein'a indirgenmemiş, Bismarck'ın rolü ve daha genel bağlamda güç dengesi koşullarında Prusya'nın rolü de ön plana çıkarılmıştır. Böylece Alman siyasi birliğine giden sürece üç temel boyuttan yaklaşılarak bütüncül bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada iddia edildiği üzere siyasi birlik yönündeki başarıda; Prusya'nın, Fransa ile dış mücadelesinin ve Alman coğrafyasındaki Avusturya ile iç mücadelesinin¹ önemli payı vardır. Prusya Alman coğrafyasında Avusturya ile önce Kutsal Roma Germen (Cermen) İmparatorluğu (962-1806) içinde, sonra da Alman Konfederasyonu (Germen Konfederasyonu/Deutscher Bund/1815-1866) içinde mücadele etmek durumunda kalmıştır. Alman coğrafyasındaki iç mücadelenin bir devamı olarak da düşünülebilecek Zollverein'in inşasının yanı sıra Bismarck'ın stratejik hamleleri, siyasi birliğin sağlanmasına etki eden diğer faktörler olmuştur. Çalışmanın bütün bu yönleri, sistemik koşulları (güç dengesi koşulları ve Avrupa Uyumu), alt sistem ve bölgesel örgütlenmeyi (Alman coğrafyası ve Zollverein), ve ayrıca Bismarck özelinde bireyselliği/liderliği öne çıkaran analizleri gerekli kılmaktadır. Çalışma bu türden geniş ve bütüncül yapısına rağmen Alman siyasi birliğine etki ettiği öne sürülebilecek diğer değişkenleri ele almayarak kısıtlamaya gitmektedir.

Bu bağlamda çalışmada ilk olarak Zollverein öncesi Avrupa'nın genel görünümü Prusya'ya odaklanarak verilecektir. Çalışmada bu dönem daha ziyade 16. yüzyılın ortasından 1815'e kadar bütünleşmemiş bir Avrupa ve dağılmaya yüz tutmuş bir Alman coğrafyası olarak, 1815'ten 1834'e kadar ise güç dengesi sisteminin varlığının hissedildiği bir süreç olarak sunulacaktır. Çalışmada ikinci olarak, Alman siyasi birliğine giden süreçte Zollverein'in rolü, K. W. Deutsch'un Amalgam Güvenlik Toplulukları yaklaşımından yararlanılarak ortaya çıkarılacaktır. Üçüncü olarak, Bismarck'ın stratejik hamlelerine yer verilecek ve bu sürecin sonuçları ele alınacaktır.

1. Güç Dengesi Koşullarında ve Bütünleşmemiş Kıta'da Alman Devletlerinin Durumu

1.1. Güç Dengesi Yöntemleri ve Uygulamaları

Ağır tarafı hafifletme, hafif tarafı ağırlaştırma şeklinde cereyan eden denge süreci, Hans J. Morgenthau tarafından dört farklı yöntemle tarif edilir. Birincisi, rakiplerini bölerek ya da bölünmüş tutarak onları zayıf tutmak isteyen devletlerin benimsediği "böl ve yönet" yöntemidir. 17. yüzyıldan II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Fransa'nın, Almanları bağımsız küçük devletlere bölmeye veya onların tek bir devlet kurmalarını önlemeye yönelik dış politika izlemesi, buna örnek teşkil eder. İkincisi, toprak tazminatıdır. Bu, devletin toprak kazanması ile bozulan ya da bozulacağı düşünülen güç dengesini yeniden tesis etmek için kullanılır. İspanya'nın sömürgelerdeki ve Avrupa'daki topraklarının Habsburglar ve Bourbonlar arasında paylaşılmasını içeren 1713 Utrecht Anlaşması ve İspanya Veraset Savaşı'nı bitiren anlaşma, toprak tazminatı vasıtasıyla güç dengesinin tesisini sağlamıştır. Bir başka örnek, 1772, 1793 ve 1795'te olmak üzere Polonya'nın Prusya, Avusturya ve Rusya arasında 3 kez bölüştürülmesidir. Buranın tek bir gücün elinde olması halinde güç dengesinin sarsılacağından korkulmuştur (Morgenthau, 1970, 231-232).

Üçüncüsü, çok devletli sistemle işleyen güç dengesinin mecburi bir fonksiyonu olan ittifaklardır ve devletler buna koşullar uygun olduğunda yönelirler. Kendi aralarında rekabet eden iki devlet konumlarını korumak ya da iyileştirmek için; ya kendi güçlerini artırır (silahlanma yarışına girebilirler), ya diğer devletlerin güçlerini kendi güçlerine dahil ederler (ittifak), ya da diğer ulusun rakibine katılmasını engellerler (ittifak). 19. yüzyılın son on yılında Rusya Avusturya'ya, Fransa Alman İmparatorluğu'na karşı çıkarken, Avusturya da hem Rusya hem Fransa'ya karşı Alman İmparatorluğu ile ittifak kurmuştur. Dördüncüsü, silahlanma yoluyla istikrarsız ve dinamik bir güç dengesi oluşturulmasıdır (Morgenthau, 1970, 234-237).

Joseph S. Nye ve David A. Welch'e göre; güç dengesi kavramının üç farklı kullanımı vardır. İlk olarak, statükoya işaret eden eşit güç dağılımı anlamında kullanılabilir. İkinci olarak, dengeleme politikası şeklinde yani bizzat politika olarak güç dengesinden söz edilebilir. Herhangi bir devletin güç üstünlüğü elde etmesine karşı harekete geçmeye dayalı bu güç dengesi, 1848'de İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Palmerston'un "İngiltere'nin ne daimî düşmanları ne de daimî dostları olduğu, yalnızca daimi çıkarları olduğu" şeklindeki söylemiyle uyuşmaktadır. Yine güç dengesi sisteminde kazançtan pay almak için peşine takılma seçilebilir ancak bunun ilgili devletin bağımsızlığına zarar vermesi söz konusu olabilir. Bu bağlamda "zayıf tarafa katılma" daha doğru bir seçenek olabilir (Nye - Welch, 2010, 109-111).

Üçüncü olarak, güç dengesi bazen çok kutuplu tarihsel realiteyi vurgulamak için kullanılabilir. Öyle ki 18. yüzyılın durumu klasik güç dengesi kavramı ile nitelenirken, 1815-1914 yılları arası ise çok kutuplu ve ılımlı güç dengesini² örneklemek için kullanılmaktadır. Ama daha ziyade 1815-1870 arası gevşek çok kutupluluk, 1870-1914 arası Alman İmparatorluğu'nun yükselişi, 1907-1914 ise ittifakların iki kutupluluğu olarak tanımlanmaktadır (Nye - Welch, 2010, 114-115).

1815'ten 1870'e kadar beş büyük güç (İngiltere, Rusya, Avusturya, Prusya ve Fransa), aralarından birinin Avrupa'ya hâkim olmasını engelleme adına sık sık ittifak değiştirmişlerdir. İtalyan ve Almanların siyasi birliklerini sağlamaları ile 1870'den 1907'ye kadar altı büyük gücün yer aldığı sistemde Alman İmparatorluğu'nun büyüyen gücü sistemin de sonunu hazırlamıştır. Nitekim 1907-1914 arasında Üçlü İttifak (Alman

İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan ve İtalya) ile Üçlü Antant (İngiltere, Fransa ve Rusya) şeklinde iki sıkı blok kutuplaşması ve güç dengesinde esneklik kaybı, I. Dünya Savaşı'nı doğurmuştur (Nye - Welch, 2010, 115).

Norman Davies (2006, 811-812) ise Viyana Kongresi'nden sonraki süreci şu şekilde sınıflandırır; tepki (1815-1848), reform (1848-1871) ve rekabet (1871-1914). İlk aşamada 1848 devrimine kadar güç dengesi başarıyla uygulanmıştır. İkinci aşamada, güçler isteksizce kontrollü reforma sıcak bakmak zorunda kalmışlardır. Bu süreçte, ödümler verilmiş, anayasa vaadinde bulunmuş, son serfler serbest bırakılmış ve Macaristan haricinde İtalyan ve Almanlar ulusal birliklerini sağlamayı başarmışlardır. Son aşamada ise, diplomatik müzakereler, askeri silahlanma ve sömürge rekabeti yaşanmış ve Napolyon Savaşları (1803-1815) ile kıyaslanmayacak ölçüde modern bir savaşa girilmiştir.

18 ve 19. yüzyıl Avrupa'sının konumu, Morton A. Kaplan'ın geliştirmiş olduğu uluslararası sistem modellerinden güç dengesi sistemine de ilham kaynağı olmuştur. Buna göre sayıları en az 5 (Waltz ve Morgenthau'da 3) olan ve güçleri yaklaşık birbirine eşit olan ulus devletler güç dengesi sistemini oluşturur. Bu sayının üçe düşmesi halinde diğer iki devletin birleşerek diğerini ortadan kaldırması ihtimali vardır. Sistemde hiçbir koalisyonun ya da devletin sistemi yıkacak şekilde üstünlük kurmasına izin verilmez. İttifaklar, geçici süreliğine yapıldığı için kısa süreli olsa da ittifaklar dışında kalan devletin çok olması, sistem için istikrar unsuru olabilmektedir. Çıkarların her an değişmesi söz konusu olduğu için istikrarlı blok oluşturulamadığı bu modelde ideolojiler de ittifak oluşturmada belirleyici değildir. Bu modelde şart olmamakla beraber sistemin işleyişinden yarar sağlayan ve statüko değişikliği durumunda zayıfın yanında yer alarak sistemi koruyan bir dengeleyici devlet olabilir. 18. yüzyıldan 20. yüzyılın başına kadar İngiltere'nin durumu buna örnek teşkil eder (Arı, 2018, 388-390).

Kaplan'a (1957, 686) göre güç dengesi sisteminin temel kuralları şu şekildedir:

1. Sistemde başat durumuna geçmeye çalışanlara karşı durmak.
2. Uluslarüstü ilkelere itaat çerçevesinde hareket eden devletleri kısıtlamaya çalışmak.
3. Kapasiteyi artırma gayesiyle hareket edilirken, savaştan ziyade görüşmeleri yeğlemek.
4. Kapasiteyi artırma fırsatını kaçırmaktansa savaşa girmeyi yeğlemek.
5. Yenilmiş bir aktörün sisteme yeniden dahil olarak temel aktör konumu kazanmasına fırsat vermek.
6. Temel aktörlerden birisinin yok olması söz konusuysa savaşı sonlandırmak.

Bu kurallardan birincisine göre 15 ve 16. yüzyıllarda sırasıyla Portekiz ve İspanya, 17. yüzyılda Hollanda, 18. yüzyılda Fransa ve 19. yüzyılda İngiltere'nin başat güç olduğu ve diğerlerinin bunu engellemeye yönelik politikalar izlediği bir Avrupa güç sistemi vardır (Sander, 2009, 97). Bu güç dengesi kurallarından ikincisi, Fransız Devrimi karşısında diğer devletlerin tutumlarını; üçüncüsü, Avrupa Uyumunu; dördüncüsü, 18. ve 19. yüzyıl Avrupa sistemini; beşincisi, Napolyon sonrası Fransa'nın sisteme yeniden kabulünü; altıncısı ise Otto von Bismarck'ın (1815-1898), Sadova'da Avusturya'ya karşı izlediği politikayı örnekler (Arı, 2018, 390).

1.2. Güç Dengesi Koşullarında Avrupa, Alman Coğrafyası ve Prusya

1800'lerden önce başlayan Avrupa'nın üstünlüğü, 19. yüzyılda buluşların üretime geçmesiyle daha fazla belirginleşmiştir. Ekonomik refahın gelişimi ise özellikle silah

endüstrisini canlandırarak Avrupa devletlerinin sömürgeler üzerinde egemenlik kurmasını kolaylaştırmıştır. Endüstrileşmenin ilk aşamasında demir ve kömür etkili olmuş ve 18. yüzyıldan 1870'e kadar süren bu aşama makine(leşme) ya da endüstri devrimi olarak isimlendirilmiştir. Çeliğin etkisinin hissedildiği endüstrileşmenin ikinci aşaması ise 1870'lerle birlikte başlamış ve bu da teknolojik/bilimsel devrim olarak isimlendirilmiştir (Sander, 2009, 208-211). Bir bütün olarak teknolojik, iktisadi, kültürel ve kıtalararası bir güç olarak tanınan 19. yüzyıl Avrupası'nda aynı zamanda motorlar, lokomotifler, elektrik dinamları ve gaz haneler ile tanışılmıştır (Davies, 2006, 807).

19. yüzyıl Avrupası'nın geldiği aşama özellikle ticaret ve finans alanında büyük bir dönüşümün ürünüdür. Öyle ki Ortaçağın ilk dönemlerinde dış ticarete kapalı bir pazar ekonomisi uygulanırken, 12. yüzyılda kentlerde yaşanan gelişmeler bir değişim oluşturmuşsa da ticaret sınırlı kalmaktan kurtulamamıştır. Bunda uluslararası ticaretteki engeller (yol geçiş ücretleri, farklı ölçü birimleri, ürün satışında süre sınırı), ulaşım araçlarının ikelliği (18. yüzyılda buhar makinesinin kullanılmaya başlanmasına kadar ucuz olduğu için tercih edilen su yollarının fazla yük taşımacılığına engel olması) ve ülkelerin merkantilist politikaları (kendi kendine yeterli bir ekonomi ve büyük bir ticaret fazlası kazanma arzusu) etkili olmuştur (Balkır, 2010, 43-44).

18. ve 19. yüzyılda hükümetlerin kâğıt para basımıyla birlikte finansal bir devrim yaşanmıştır. Bu tarihsel bir problem olan para arzı yetersizliğini çözmüş ancak başka problemlere yol açmıştır. Para arz etme kapasitesini kazanan hükümetlerin bunu fazlasıyla gerçekleştirmeleri, oluşturduğu enflasyon nedeniyle uluslararası parasal ilişkileri istikrarsızlaştırıcı olmuştur. 1870-1914 arasında etkin kullanılan klasik altın standardına kadar bu şekilde cereyan etmiştir (Gilpin, 2015, 156-157).

Böyle bir Avrupa'da Alman siyasi birliğini sağlama yönünde Zollverein'in önemli payı vardır. Ancak Zollverein öncesinde ve sonrasında Prusya'nın içerde yani Alman coğrafyasında Avusturya, dışarda ise Fransa ile mücadele etmesi gerekmiştir. Bu mücadelenin ilk ayağı 1546'da Fransa'nın desteğiyle Protestan Alman prenslerinin; Kutsal Roma Germen İmparatoru'na (Habsbuglar'dan gelen V. Charles/Şarlken) ve diğer Katolik prensliklere karşı savaş başlatmasıdır. 1555'te Augsburg Barışı ile sonuçlanan bu savaşın en önemli yönleri, Protestanlığın başarısının kanıtlanmış olması ve Alman coğrafyasının küçük ve parçalı devletler şeklinde 19. yüzyıla kadar kalacak olmasıdır. Bu savaşta Fransa Kralı I. François, kendisi Katolik olmasına karşın siyasi çıkarları gereği Protestanları desteklemiştir. Öyle ki bu durum, daha o zamanlardan başlamak üzere II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Almanların bölünmüş şekilde kalması amacı güden Katolik Fransa'nın siyasi ve dinsel dış politikası ile uyumludur (Sander, 2009, 86-87).

Fransa; sadece Prusya'nın değil aynı zamanda Avusturya ve kuzey İtalya topraklarını da kapsayan orta Avrupa'nın bölünmüş durumda tutulmasına dayalı politikasını, Richelieu döneminin başladığı 1624'ten Alman İmparatorluğu'nun ilan edildiği 1871'e kadar yaklaşık 2,5 yüzyıl uygulamıştır. Fransa ayrıca, Otuz Yıl Savaşları'nda Protestan tarafın yıkılmasıyla güçlenecek bir Avusturya'nın Fransa'ya darbe vurabileceği endişesiyle İsveç, Prusya ve kuzey Alman prensliklerinden oluşan Protestan koalisyonu, Avusturya ve güney Alman prensliklerinden oluşan Katolik koalisyonu karşı desteklemekten çekinmemiştir (Kissenger, 2016, 31-34).

Avrupa'yı ve Alman coğrafyasını şekillendirici önemli bir diğer gelişme 1618-1648 arasında vuku bulan Otuz Yıl Savaşları'dır. Bu savaş, Katoliklerle Protestanlar arasında Alman iç savaşı, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu ile bağımsızlıklarını korumak isteyen üye devletler arasındaki savaş ve Alman topraklarında İspanya ile Hollanda,

Fransa ile Habsburglar arasında bir savaş olarak görülebilir. 1648 Westphalia Barışı ile sonuçlanan savaştan Protestanlar zaferle çıkmıştır. Alman coğrafyasında Katoliklik, Protestanlık ve Calvinizm geçerli dinler haline gelmiş, kilisenin gücü kırılmıştır. Ayrıca Kutsal Roma Germen İmparatorluğu parçalanarak 300 kadar Alman devleti ortaya çıkmıştır ki bu durum 1552-1598 arasındaki dini nitelikli iç savaşlarından bütünlüğünü sağlayarak çıkan Fransa'nın üstünlüğüne de katkı sağlayıcıdır (Sander, 2009, 98-101).

Avrupa'da Katolik-Protestan çatışmasına dair son büyük savaş olan Otuz Yıl Savaşları sonunda Münster ve Osnabrück toplantıları yapılmıştır. Bu toplantılardaki uzlaşma metinlerinin birleştirilmesiyle ortaya çıkan 1648 Westphalia Barışı, Avrupa'da modern uluslararası sistemin kuruluşunu hazırlamıştır. Fransa krallarının Katolikliğin lideri olma hususunda ters düştüğü Katolik dünyanın ruhani lideri Papa ve onun kılıcı rolündeki Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun hâkim konumu kırılmıştır. Böylece Papanın dinsel yetkileri siyasal alanın dışında bırakılırken, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu bünyesinde 300 kadar Alman devleti mutlak egemen siyasal birimler olarak ortaya çıkmıştır ki bu imparatorun sembolik bir duruma düştüğünü göstermiştir (Hasgüler - Uludağ, 2007, 20-21).

Ortaçağın sonunda papalık ve imparatorluk gibi Pan-Avrupacı akımların etkisini kaybetmesiyle ulusalcılık yükselmiştir. Özellikle 1648 Westphalia Barışı ile uluslararası sistemde ulus-devletlerin etkinliği artmış ve siyasal realizm yükselişe geçmiştir. Rönesans ve reformla birlikte Avrupa'da kilisenin birliğinin sarsıldığı bir döneme de girilmiştir (Balkır, 2010, 44-45).

Westphalia sonrasında 14. Louis'in Avrupa'da oluşturmak istediği Fransız hegemonyasına karşı yeni ittifaklar doğmuştur. Ancak bu sadece Fransa'ya karşı değildir. Örneğin, 1683'te Viyana'yı kuşatan Osmanlı'ya karşı Avusturya, Polonya, Venedik ve Rusya "Kutsal İttifak" adı altında birleşmişlerdir. Fransa'ya karşı 1686'da "Augsburg Birliği" altında birleşen Avusturya, İspanya, Hollanda, İsveç, Bavyera ve Saksonya ise 1688-1697 arasında Fransa'yla savaşmışlardır. 1697'de bu savaş Ryewick Barışı ile dursa da İspanya kralının 1700'de ölmesi üzerine 1701'de İspanya Veraset Savaşları³ ile yeniden başlamış ve bu kez Fransa'ya karşı büyük ittifak altında Avusturya, Hollanda, Portekiz, Brandenburg, Savua ve İngiltere yer almıştır.⁴ Savaşı kaybeden ve hegemonyası sona eren Fransa ile 1713'te Utrecht Barışı yapılmasının ardından eşit güçteki devletler arasında mücadele başlamıştır. Batı Avrupa'da İngiliz-Fransız, orta Avrupa'da ise Avusturya-Prusya mücadelesi beraberinde Fransa-Avusturya'ya karşı İngiltere-Prusya ittifaklarını doğurmuş, Rusya'nın da bazen taraf değiştirdiği bir mücadele yaşanmıştır (Hasgüler - Uludağ, 2007, 23-24).

1700'lerden sonra Alman coğrafyasında (Kutsal Roma Germen İmparatorluğu bünyesinde) öne çıkan iki devlet vardır. Bunlardan birisi daha önce Avusturya Habsburgları olarak bilinen Avusturya'dır ve bu devlet Macaristan ve Bohemya'yı da içine alan çokuluslu bir karakterdedir. Diğeri ise 1417'den beri Hohenzollern ailesince yönetilen ve daha önce ismi Brandenburg olan Prusya'dır. Prusya 1640'dan sonra I. Frederick Wilhelm'in (1713-1740) güçlü ve disiplinli bir ordu oluşturmasıyla güçlenmeye başlamıştır (Sander, 2009, 114).

Özellikle savaşta başarı için üretime ve nüfuza çok fazla önem veren II. Frederick (Büyük Frederick, 1740-1786); Alman coğrafyasında Avusturya'ya rakip, doğuda Rusya'yla eşit koşullarda mücadele edebilen, genişlemiş ve büyük bir güç haline gelmiş bir Prusya krallığı miras bırakmıştır (McNeill, 2013, 505). Öyle ki Prusya, 1740-1748 arasındaki orta Avrupa'da toprak ve askeri güç mücadelesine dayanan savaşta Avusturya'yı yenmiştir.

1748'deki Aixle-Chapello Barışı ile Prusya hem Silezya'yı almış hem de Avusturya'nın yanı sıra Alman coğrafyasında önemli bir güç olduğunu göstermiştir. Bu aynı zamanda bundan sonra Alman coğrafyasını şekillendirici bir başka gelişmeyi yani "Alman İkililiğini" ortaya çıkarmıştır (Sander, 2009, 146-147).

18. yüzyıl Avrupa güç dengesi koşullarında başka önemli gelişmeler de yaşanmıştır. Örneğin, Yedi Yıl Savaşları'nda (1756-1763) İngiltere dünya gücü haline gelerek Fransa'nın Hindistan, kuzey Amerika ve Afrika'daki sömürge topraklarını ele geçirmiştir (Sander, 2009, 145). 1789 Fransız Devrimi ile birlikte eşitlik, özgürlük ve kardeşlik ilkeleriyle hareket edilirken feodal ekonomiyi sona erdiren ve burjuva sınıfını güçlendiren yeni bir düzen kurulmuştur. Ayrıca derebeylik ve serflik kaldırıldığı, gümrük vergilerinin dış sınırlara kaydırıldığı, ulusal ekonomileri koruma amaçlı kota ve tarifelerin oluşturulduğu, ortak ölçü sisteminin benimsendiği yeni bir döneme girilmiştir. Bu gelişmeler Napolyon Bonaparte'la (1769-1821) birlikte kıta Avrupası'na da sirayet etmekle kalmamış, "kıta sistemi" getirilerek İngiliz ticaretine karşı kıta Avrupası korunmaya çalışılmıştır. Ancak Napolyon'un çöküşü kıta Avrupası'nda bütünleşmeyi yeniden sekteye uğratmış ve kıta Avrupası'nı İngiliz mallarına karşı korumasız bırakmıştır (Balkır, 2010, 45-46).

Napolyon'un daha çöküşe geçmediği 1792'den 1812'ye kadarki dönemde ise Fransız devrim orduları Avrupa haritasında önemli değişimlere neden olmuştur. İlk olarak, Flandre, İsviçre, Alman ve İtalyan coğrafyasının büyük bölümü ilhak edilmiştir. İkinci olarak, Fransa'ya sıkıca bağlı yeni devletler oluşturulmuştur. Hollanda Krallığına (1804-1810) dönüştürülen Batavya Cumhuriyeti (1795-1804), Ren Konfederasyonu (1806-1813), Westphalia Krallığı (1807-1813) gibi. Üçüncü olarak, değiştirilen sınırlar ve denetlenen iç düzenlemeler şartıyla Avusturya, Prusya, İspanya, Portekiz ve Napoli'nin varlıklarını sürdürmelerine izin verilmiştir (Davies, 2006, 777-778).

Fransız İhtilali/Devrim Savaşları'nda (1792-1815) Napolyon Fransa'sını yenen Avrupa'nın büyük devletleri (İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya) Fransa'yı ihtilalden önceki sınırlarına çekmiştir. Bu sayede hem Fransız hegemonyasının Avrupa'da kurulmasına izin verilmemiş hem de Fransız ihtilalinin getirdiği hürriyetçilik/liberalizm akımına da karşı durulmuştur. 1815 Viyana düzeni ile bu güçler, 1818-22, 1830, 1848 ayaklanmalarını akamete uğratarak konumlarını sağlamlaştırmışlardır (Armaoğlu, 2017, 22).

Bütün bu yönleriyle Avrupa, güç dengesinin işlerliği sayesinde Westphalia'dan Napolyon Savaşları'na kadar istikrarlıdır denilebilir. Napolyon'un ardından bir yandan güç dengesini koruma arayışı, diğer yandan "devrimci liberal milliyetçiliğin" önünü kesme adına yapılan anlaşmaları yansıtan sistem "Avrupa Uyumunu" olarak bilinir olmuştur (Nye - Welch, 2010, 108).

Bu bakımdan 1815 Viyana Kongresi, Avrupa ve Alman coğrafyasında önemli bir dönüşümdür. Bu güç dengesi sistemini ve İngiltere'nin üstünlüğünü başlatan önemli bir gelişmedir (Sander, 2009, 148). Rusya'nın genişlemesine karşı duran İngiltere 1815'te Waterloo Savaşı'nda Fransa'yı yenilgiye uğratmakla birlikte Fransa'nın yenilginin intikamını alma isteğini kırma amacıyla daha fazla işgale girişmemiştir. Önceden onay almamış her türlü değişikliğe karşı çıkan, gerektiğinde gelecekte kongreler düzenleme konusunda anlaşan Prusya, İngiltere, Avusturya ve Prusya bu doğrultuda 1818 Aix-La-Chapelle (Aachen) Kongresi düzenleyerek Fransa'yı uluslararası sisteme tekrar kabul etmişlerdir (Davies, 2006, 811). İngiltere ile aynı fikirleri paylaşan Avusturya da

cezalandırma yerine denge siyasetini tercih etmiş ve böylece Viyana Kongresi'yle Avrupa'da görece barış ve istikrar ortamı⁵ oluşmuştur (Sander, 2009, 175-177).

Waterloo'dan sonra Metternich'in başkanlığında yeniden toplanan Viyana Kongresi'nde Alsace, Lorraine ve Varşova'yı isteyen Prusya'ya Saksonya'nın yarısı verilmiştir. Avusturya'ya ise Hollanda'da hak iddialarını kaybettiği için Kuzey İtalya'nın büyük bölümü verilmiştir. Monarşilerin yeniden güçlendirilmesinin gündeme geldiği Viyana Kongresi'nde, orta Avrupa'nın barış ve istikrarı için birliğini sağlamış bir Almanya yerine Avusturya, Prusya, Bavyera, Wüttemberg, Saksonya gibi Alman devletlerinin Alman Konfederasyonu içinde tutulması tercih edilmiştir (Davies, 2006, 810). Söz konusu konfederasyonun amacı konfedere devletlerin bağımsızlıklarını koruması, iç ve dış güvenliğin sağlanması, savaş durumunda birlikte karşı çıkılması, anlaşmazlıkların diyet meclisinde çözülmesi, çözülemese hakemliğe gidilmesi, birbirlerine karşı savaşmamaları olarak sıralanmıştır (Hasgüler - Uludağ, 2007, 48-49).

Alman Konfederasyonu'nun oluşturulmasıyla daha önce 300'den fazla olan devlet sayısı 39'a düşürülerek komşularını tehdit edemeyecek kadar zayıf, Fransa tarafından saldırıya uğramayacak kadar güçlü tutulması sağlanmıştır. Aynı zamanda Alman ulusal birliği engellenerek konfederasyon içinde Prusya'nın askeri üstünlüğü, Avusturya'nın üstün prestij ve hukuka uygunluğu ile dengelenmeye çalışılmıştır (Kissenger, 2011, 73). Ancak Avusturya, yıkılan imparatorluğun ardından 1815'te yeni kurulan Alman Konfederasyonu'nda da kendini eşitler arasında birinci görme eğilimini sürdürmek istemiş ve özellikle Prusya'nın liderlik rolünü ele geçirmesini önlemeye odaklanmıştır (Kissenger, 2011, 72; Hawes, 2022, 107).

Otuz Yıl Savaşları'yla Habsburglar'ın Orta Avrupa'da hegemonya kurmayı başaramaması, Avusturya'nın tüm Alman coğrafyasını kendi idaresi altına alma hayallerine darbe vururken, 1792'de başlayan koalisyon savaşlarının yoğun bir döneminde adeta İngiliz Milletler Topluluğu'na benzer hale gelen zayıf Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun son uzantısı da 1806'daki Presburg Anlaşması ile hukuken sona ermiştir (Hasgüler - Uludağ, 2007, 21-22; Kissenger, 2011, 72).

Nitekim Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun ardından Viyana Kongresi'yle kurulan Alman Konfederasyonu'nun (1815-1866) en önemli devleti Avusturya olmuş ve bu konfederasyon onun denetimine bırakılmıştır. Frankfurt'ta meclisi olan ve Avusturya İmparatorluğu, Prusya ve Danimarka Krallığı dahil olmak üzere 39 devletten oluşan bu konfederasyonun ikinci en önemli gücü 7 eyaletli Prusya'dır. Bu dönemde 1830 ve 1848 devrimleri, Metternich'in karşı çıktığı 1789 devriminin ilkelerini sağlamlaştırıcı etki bırakmıştır. Özgürlüğü öne çıkaran liberalizm ve milliyetçilik ise Prusya'nın bayraktarlığını yaptığı unsurlar olmuştur (Sander, 2009, 189).

Özellikle Metternich 1815'ten beri mutlakiyetçiliğin bayraktarlığını ve liberalizmin düşmanlığının öncülüğünü yapar hale gelmiştir (Armaoğlu, 2017, 24). Restorasyon devri Avrupa'sının tipik bir lideri olan Metternich, "siyasal açıdan tutucu, ulusçuluğun düşmanı ancak sanayi ve ticaretin geliştirilmesi ve bürokrasinin ıslahı konusunda akıllı ve dinamik" bir davranış sergilemiştir. Avrupa'da gerici bilinmekle beraber örneğin Osmanlı Devleti'nde tanzimat bürokratlarının hayranlık duyduğu bir kişidir (Ortaylı, 2011, 35). "Ülkesini Napolyon'dan kurtaran adam" ve "Avrupa yeni düzeninin kurucusu" olarak görülen konumundan dolayı Avrupa'da 1815-1848 arası "Metternich dönemi" olarak da bilinmektedir (Sander, 2009, 182).

Metternich'in eseri olan Viyana sisteminden hoşnut olmayan Bismarck, özellikle Prusya'nın konfederasyon içinde elinin kolunun bağlandığını düşünerek Alman birliğinin

sağlanması için bu sistemin ortadan kalkması gerektiğini düşünmüştür (Kissenger, 2011, 96). Prusya'da ayrıca endüstrileşme sonucunda ortaya çıkan yeni sınıfların ulusal birlik hedefinin yanı sıra Fransız kültürü tesiri altında kalmaktan kurtulmak için ulusal değerleri öne çıkarıcı yeni bir misyon da benimsenmiştir. Bununla beraber 1848'deki devrimlerde Macaristan'ın direnişi Metternich'i koltuğundan etse de başarılı olamamıştır. Benzer şekilde İtalyan ve Alman Ulusal Birliği'ni kurma yönünde girişimler de Avusturya'nın konfederasyondaki ağırlığı nedeniyle gerçekleşmemiştir (Sander, 2009, 190-193). Üstelik Prusya için Fransa faktörünü de aşması gerekecektir.

2. Alman Gümrük Birliğinden Alman Siyasi Birliğine: Fonksiyonelden Genel Amalgam Topluluğa Dönüşüm

2.1. Deutsch ve Güvenlik Toplulukları

Gerek gümrük birliği gerekse de siyasi birlik entegrasyonun birer aşamasıdır. Entegrasyonun oluşumu ve gelişimine dair fikirleri ile öne çıkan isimlerden birisi olan Karl W. Deutsch'a göre, entegrasyonun oluşumu için şu dört koşul gerekir: Siyasal birimler arasında yakınlık duygusu, değerler ve kazanımlarda uyum bulunması, belli ölçüde müşterek kimlik ve sadakate sahip olunması ve karşılıklı hassasiyet taşınması. Ayrıca Deutsch entegrasyonun, barışı sürdürme, bazı özel görevler başarabilme, daha büyük çok amaçlı yeteneklere katılabilme ve yeni bir öz-imağ ve rol kimliği kazanabilme gibi amaçlar taşıyabileceğini belirtmiştir (Deutsch, 1968, 192-193).

Dedeoğlu'na (2004, 9-10) göre Deutsch, uluslararası sistemi kaotik durumdan kurtarmak için bütünleşmeyi reçete olarak sunmuş ve siyasal bir topluluğun yanı sıra ekonomik ve kültürel unsurlara önem vermiştir. Yerel otoriteleri zayıflatıcı, üretkenlik karşıtı, iç çekişmeleri çözemeyen ve toplumsal ayrışmaya yol açan unsurların bertaraf edilerek toplumsal oydaşmanın (karşılıklı saygı, ortak çıkar, duygular ve değerler) sağlanmasından yanadır. Bu sayede devlet ile toplum arasında güçlü bir bağ kurulabilecektir. Buna katkı sağlayan en önemli araç müdahalesiz ve sürekli işleyen iletişim kanalları olacaktır. Özellikle geri besleme mekanizmasına sahip iletişim, devlet içinde barış topluluğu kurduğu gibi devletlerarasında da sınıraşan kurumsallaşmaların meydana gelmesine yardımcı olacaktır.

Dedeoğlu'na (2004, 11-12) göre, Deutsch'un perspektifinde, kolektif değer oluşturma, siyasal araçları kullanma kapasitesine sahip olma ve bunu destekleyici adımlar atabilmenin yanı sıra birbirlerinin ekonomik, sosyal, siyasal davranışlarını iletişim kanallarının açıklığı sayesinde tahmin edebilmeleri, güvenlik topluluğu oluşturmada önemli adımlardır. Bu perspektiften bakıldığında ancak birbiriyle iletişim kuran toplumlar ortak değer sistemleri oluşturabilmektedirler. Örneğin 19. yüzyılda Zollverein'in başarısında tüm Alman devletleri arasında yaygın bir demiryolu ağı kurulmuş olmasının payı büyüktür.

Deutsch'un yaklaşımında iki tür güvenlik topluluğu vardır. Birincisi, formel olarak ayrı parçaların ortak kurumlar (tek bir hükümet) altında bir araya geldiği federalizm tarzı amalgam güvenlik topluluğudur. İkincisi ise, farklı kimlik ve hükümetleri bulunan devletlerin bir üst otorite altında (birden fazla hükümetin işbirliğine dayalı) konfederal tarzda örgütlendiği plüralistlik güvenlik topluluğudur (Deutsch vd., 1957, 5-6). Deutsch'a göre eğer entegrasyonun gayesi, entegre olmuş siyasal birimlerin bağımsız haklarını koruyarak kendi aralarında barışın tesis edilmesini ifade eden *pluralistik güvenlik topluluğu* değil de amaçlar doğrultusunda daha büyük güç olmak, ortak kimliğe ve hükümete sahip olmaksızın böyle bir durumda *amalgam siyasi topluluk* (birlik) meydana gelir (Deutsch, 1968, 193).

Bazı görevlerin müşterek organlar vasıtasıyla yürütüldüğü fonksiyonel ya da kısmi amalgam topluluklar da bulunabilmektedir. Fonksiyonel amalgam topluluklarda egemenlik devri zorunluluğu yoktur ve bu yönüyle konfederasyona denk düşerler. Bu birleşmeler daha sonraki süreçte "birlik" olarak ifade edilebilen genel bir amalgama dönüşebilmektedir.⁶ Tıpkı İsviçre kantonları, İngiltere ile Galler ve İskoçya arasında olduğu gibi Zollverein da daha sonra genel amalgama dönüşmüş fonksiyonel (kısmi) amalgama örnek olarak verilebilir (Arı, 2018, 284).

Deutsch'a (1968, 196) göre, federasyon ya da ulus-devlet benzeri oluşumlar manasına gelen amalgam güvenlik toplulukları; bir sıra takip eden ya da yavru kurbağanın kurbağaya dönüşmesinde olduğu gibi ya da yavru kedinin büyümesinde olduğu gibi evreler geçiren organizmadan ziyade montaj olayına benzer. İlgili parçaların bir araya getirilmesiyle parçalardan ayrı bir sistem olan makine (örneğin otomobil) meydana gelmektedir. İşte tüm entegre birimlerin tarihsel bir aşama izleyerek parçaların toplanmasıyla bütünleşme gerçekleşmektedir.

Entegrasyon genellikle diğerlerine nazaran çekim gücü olan ve daha gelişmiş bir ya da birkaç siyasal birimin oluşturduğu merkez bölgeden başlamakta ve genişlemektedir. Zollverein örneğinde Prusya'nın rolü buna iyi bir örnek oluşturur. Ayrıca merkez bölgedeki birimlerin liderleri ve seçkinleri kurucu olma vasıfları dolayısıyla yeni oluşan siyasal sistemin de seçkinleri olmaktadır. Alman İmparatorluğu'nun kurulmasıyla Wilhelm ve Bismarck'ın durumu da bunu destekler (Arı, 2018, 283).

2.2. Zollverein'in Oluşumu ve Etkisi

1819'da Alman Gümrük Birliği fikrini ilk ortaya atan Friedrich List olmuştur ve o, iç gümrüklerin kaldırılarak dışarıya karşı ortak bir tarife izlenmesini savunmuştur. İç pazarların genişletilerek ekonomik gücün yükseltilmesi, İngiliz rekabetine karşı Alman ekonomilerini korumak için gerekli görmüştür. Bu doğrultuda List'e göre, iç pazarın canlandırılması için sanayileşmenin teşviki, sanayi güçleninceye kadar ithalatta koruyucu gümrük tarifelerinin icrası, sınaî ekonominin güçlendirilmesi için bağımsız devlet yapısı gerekli görülürken, işgücü istihdamı için göçlerin devlet tarafından yönetilmesi de elzem görülmüştür (Balkır, 2010, 48).

"Kapitalizme giden Prusya yolunun" en büyük savunucularından List, gelişmeyi; değişim için sınıf savaşını gerekli gören Marx'tan farklı olarak altyapıya, eğitime büyük yatırımlara ve koruyucu gümrük tarifelerine dayandırmıştır. Bununla birlikte "iktisadi alanda erken olgunluk ve siyasi alanda gecikme" arasındaki çelişki, modernizasyonun önde gelen iki kuramcısının, hem *Das Kapital*'le bilinen Karl Marx (1818-1883) hem de Siyasi İktisadın Ulusal Sistemi eseri ile bilinen Friedrich List'in (1789-1841) Alman olmasını anlamlı kılar (Davies, 2006, 814, 884).

Zollverein'in tesisinde hem uluslararası hem de Alman devletleri arasındaki konjonktürün uygun olduğu görülmektedir. Öyle ki Napolyon Savaşları'nın getirdiği siyasi belirsizlik (monarkların ve sınırların sık değişmesi) ve ticaretin gümrük duvarları ile engellenmesi ekonomik ve güvenlik problemlerine yol açarken, İngiltere, Fransa, Belçika gibi ulusal birliğe sahip ülkelerin ekonomik refahı orta ve güney Avrupa ülkelerine ilham olmuştur. Bu ise güçlü ve merkezi devlete olan ihtiyacı artırmıştır (Sander, 2009, 208-219). Ayrıca Zollverein'in kuruluş nedenlerinin birisi de Alman sanayisini İngiltere rekabetinden korumaktır (Hasgüler - Uludağ, 2007, 50).

19. yüzyılda Napolyon'un Avrupa kıtasını sanayileşmiş ve dış ticareti aktif kullanan İngiltere'den uzak tuttuğu dönemlerde, Alman coğrafyasında bazı merkezlerde tekstil

sanayinin gelişimi gözlense de daha sonraları Alman coğrafyasında siyasi bölünmüş yapı, korumacı politikalar, yüksek gümrük vergileri, üçüncü ülkelere yönelik ortak gümrük tarifesinin olmaması, Alman devletleri arasındaki ticareti olumsuz etkilemiştir (Balkır, 2010, 48). 1815-1825 arasında Prusya'nın Renanya'yı alarak topraklarını genişletmesine rağmen batıdaki liberaller ve doğudaki feodal eyaletleri arasında ayrım derinleşmiştir. Ayrıca bu dönemde Hohenzollern devleti büyük Frederick dönemine nazaran çok daha az etkileyici olduğu gibi yıllık 50.000 tonluk demir üretimi diğer güçlerin yanında çok düşük kalmıştır (Kennedy, 1993, 188-189).

Bununla birlikte 1818 Prusya için önemli bir yıl olmuştur. Bu yılla birlikte dış tarife sistemi izleyen Prusya iç gümrük vergilerini kaldırmıştır. Prusya aynı yıl kendi içinde ve güneybatı Almanya'daki Hohenzollern topraklarında bir gümrük birliği kurmuştur. 1828'de Hesse-Darmstadt Prusya gümrük birliğine katılırken, Bavyera ve Württemberg Güney Almanya Gümrük Birliğini kurmuştur. Bu iki gümrük birliğine katılmak istemeyenler ise yine aynı yıl Orta Alman Ticari Birliği şeklinde koruyucu bir anlaşma yapmışlar ve bu özellikle Hollanda ve İngiltere tarafından desteklenmiştir. Fakat diğer Alman devletlerinin büyüyen bir ekonomiye sahip Prusya'yı uzun süre boykot edemeyeceklerini anlamaları ve 1829'da Orta Alman Birliği'nin çözülmeye başlamasıyla Zollverein için uygun ortam da oluşmaya başlamıştır (Balkır, 2010, 48-49).

1933 yılında yoğunlaşan müzakereler ve anlaşmalar neticesinde Zollverein, 1 Ocak 1834'te Prusya'nın öncülüğünde resmen faaliyete geçmiştir. 1834 yılında Zollverein, 18 devletin yer aldığı, 163.000 mil kare alana ve 23,5 milyon nüfusa tekabül eden bir Alman gümrük birliği halini almıştır. Zollverein, daha sonraki süreçte kademeli olarak genişlemiştir. Zollverein bir taraftan Prusya'nın daha fazla Alman devletini içine alacak şekilde bir gümrük birliği kurma amacını yansıtırken, diğer taraftan, bazılarında göre Alman Konfederasyonu içinde Prusya'nın kendi hegemonyasını inşa etme aracıdır (Henderson, 1934, 7-8).

1818'de Prusya tarifesi isminde bir tarife ile başlayan, üye ülkeleri dış rekabetten koruyan ve birliğe üyeler arasında ise serbest ticaret ilkesinin işlediği oluşum olan Zollverein; Alman devletleri arasındaki ticarete gümrük vergisinin kaldırılmasını, Avrupa'dan gelen mallar için düşük gümrük vergisini, koloni malları içinse yüksek gümrük vergisini öngörmüştür. Bu oluşum, 1834-67 arasında Gümrük Kongresi ismindeki bir merkezi kurum vasıtasıyla idare edilmiştir (Hasgüler - Uludağ, 2007, 509).

Zollverein ile birlikte bütünleşme ve sanayileşme birbirini teşvik etmiştir. 1838 yılında Zollverein kapsamındaki devletler arasında döviz kurlarının sabitlenmesi sağlanarak parasal birlik yolunda önemli bir adım atılmıştır. Ancak ortak para birimi olan Mark 1834'te kabul edilmiş olsa da uygulaması 1871'le birlikte olmuştur. Ayrıca 1876'da Reichbank adında merkez bankası da kurulmuştur (Balkır, 2010, 52).

1841'de 1853 yılına kadar (1854'te 12 yıl daha) uzatılan Zollverein'in, bu süreçte gelirleri düzenli artmış ve Avusturya ve kuzeybatı Almanya dışındaki büyük Alman devletlerini kendi bünyesine dahil etmiştir. Bunun yanı sıra Zollverein'in işlerlik kazandığı süreçte eskiye nazaran daha liberal dış politika izleyen devletler serbest ticaretten yana olmuşlardır. Bu dönemde demiryollarının yanı sıra nehir taşımacılığı da serbestleşirken, Ren, Tuna gibi nehirlerde ulaşımı güvence altına almak için düzenlemelere gidilmiştir. Bunlar Zollverein'in dolaylı etkisi olarak görülebilir (Balkır, 2010, 49-51).

3. Bismarck'ın Birlik Sürecindeki Stratejik Hamleleri

Prusya Maliye Bakanı Motz tarafından uygulamaya geçirilse de List ve Bismarck tarafından oldukça önem verilen Zollverein'in ekonomik ve parasal birlikteki başarısının görüldüğü yıllarda Alman Konfederasyonu içinde siyasi birlik tartışmaları da yapılmıştır. Bu tür tartışmalar, her devletin bir temsilci ile temsil edildiği ancak oy ağırlığı devletlerin büyüklüğüne göre belirlendiği Frankfurt Meclisi'nde (Bundesversammlung) yürütülmüştür (Balkır, 2010, 50).

39 devletli Alman Konfederasyonu'nun varlığını sürdürdüğü ve Zollverein'in ekonomik başarısı kadar Alman devletlerini de bünyesinde toplamaya başladığı dönemde bir taraftan Prusya içinde liberal-ulusçu ve burjuvazi kesim ile Avusturya yanlısı muhafazakârlar arasında ulusal birliğe yönelik tartışmalar yaşanmıştır (Kennedy, 1993, 189). Diğer taraftan aynı dönemde Frankfurt Meclisi üyesi olan Avusturya Ticaret Bakanı Karl Ludwig Bruck; Zollverein, Avusturya (Macaristan dahil) ve kuzeybatı Alman devletlerini içeren bir gümrük birliğinin oluşturulmasını teklif etmiştir. Bunun amacı, Prusya'nın Alman coğrafyasındaki etkisinin azaltılması ve ticarete yönelik engellerin kaldırılmasıdır. Prusya, Avusturya'nın bu girişimini önlemek için güney Alman eyaletlerine yüksek tavizler vermiştir (Balkır, 2010, 49).

Bismarck, Prusya'nın denetimini zayıflatabileceği gerekçesiyle Avusturya'nın yeni Alman İmparatorluğuna dahil edilmesini istememiştir (Nye - Welch, 2010, 121). Avusturyalı sanayicilerin korumacı baskıları nedeniyle de içinde yer almadıkları Zollverein, Prusya'ya büyük bir avantaj sağlasa da Avusturya'nın politik üstünlüğü bir süre daha sürmüştür. Konfederasyonun Frankfurt'taki toplantılarına başkanlık eden ve bir Avrupa gücü konumundaki Avusturya'nın ağırlığı Prusya aleyhine askeri bir caydırıcılık sağlamıştır. Nitekim gerek III. Frederick William (1797-1840) gerekse de IV. Frederick William (1840-1861), Metternich ve onun halefi Schwarzenberg'in Avusturya'sı ile çatışmayı göze alamamıştır. 1850'deki Oelmuetz'de iki taraf arasında yapılan Prusya ordusunun terhisini, birleşme planlarından vazgeçmesini içeren anlaşma, Viyana'nın bu yıllarda da üstünlüğünü göstermektedir (Kennedy, 1993, 189-190).

Prusya, sağ liberallerin ve kuzey Alman muhafazakârlarının desteklediği küçük Almanya çözümünü kabul ettirmeyi başarsa da 1848'de tıpkı Macaristan ve İtalya gibi ulusal birlik ve bağımsızlık girişiminden sonuç alamamıştır (Sander, 2009, 219-220). 1951'de Frankfurt'taki Alman Federal Meclisi'nde Prusya delegeliğinin ardından 1862'de Prusya başbakanlığına atanan Bismarck, ilk önce Prusya monarşisi ile Alman milliyetçiliğini özdeşleştirmeye yönelmiştir (Pflanze, 1955, 548-551). 1848 devriminde anayasal parlamenter hükümet ve parlamento ile gerçekleştirilemeyen Alman birliği, Bismarck tarafından muhafazakârlar için demokratik, liberaller için çok otoriter, hukuk yanlıları için çok kuvvet merkezli bir prestije dayalı zekâ ile gerçekleştirilmiştir (Kissenger, 2011, 97).

Bismarck, Prusya'yı devralmadan önce 1862 Haziranında Londra'daki görüşmesinde İngiltere'nin gelecekteki başbakanı Benjamin Disraeli'ye; "kısa süre içinde Prusya hükümetini devralacağını, ordunun güçlenmesiyle ilk fırsatta Avusturya'ya savaş açacağını⁷ ve Alman Konfederasyonu'nu dağıtacağını, küçük devletleri Prusya'nın liderliği altında toplanmaya zorlayarak Almanya'nın ulusal birliğini kuracağını" söylemiştir (Hawes, 2022, 118).

Bismarck için aradığı fırsat Danimarka aracılığıyla gelmiştir. Şöyle ki 1863'te Danimarka'nın Alman kökenli Schleswig ve Holstein eyaletleri, Danimarka merkezi tarafından baskıya maruz kaldıklarını diyet meclisine bildirmişlerdir. Meclis bu konuda yetersiz kalınca Prusya ve Avusturya harekete geçmişler ve savaş açtıkları Danimarka'dan

bu iki eyaleti almışlardır. Ancak Prusya ve Avusturya arasında buraların kimin denetiminde olacağına dair anlaşmazlık yaşanması ve Avusturya'nın Prusya'yı dışlayıcı politika izlemesi üzerine konfederasyon misakına aykırı şekilde bu iki devlet arasında yeni bir savaş çıkmıştır (Hasgüler - Uludağ, 2007, 49).

1866'da Sadowa'daki iki aylık savaştan Prusya zaferle ayrılmış ve Avusturya, Prusya'nın Alman devletleri üzerindeki egemenliğini tanımıştır. Prusya ayrıca 1867'de Alman Konfederasyonu'nun sona erdiğini duyurarak yerine kendisinin önderliğini yaptığı Main Nehri'nin kuzeyindeki Alman devletleriyle (Avusturya'nın dışarda kaldığı) Kuzey Almanya (Germen) Konfederasyonu'nu (Norddeutscher Bund) kurduğunu ilan etmiştir. 1870'de ise Fransa ile yaptığı savaşı kazanarak ve Ren bölgesindeki Alman devletlerini katarak Alman İmparatorluğunu (II. Reich'i) kurması, yine Bismarck'ın stratejik başarısının ürünüdür (Hasgüler - Uludağ, 2007, 49).

Bismarck'ın Sadowa Savaşı'ndan sonra Alman birliğini kurmak için son engel olarak gördüğü Fransa'nın nüfuzu altındaki Katolik güney Alman devletlerinin birliğe yanaşmamaları ve güçlü bir Almanya'nın ortaya çıkmasından duyduğu endişe sebebiyle tutumunu sertleştiren Fransa'nın yenilgiye uğratılması gerekmiştir (Armaoğlu, 2017, 28). 1866'da Avusturya'nın işgalindeki İtalyan topraklarında milliyetçi direnişi bastırmasına karşı olan Fransa, Sadowa Savaşı'nda Avusturya'nın yanında yer almamıştır. Prusya liderliğinde diğer Alman devletlerini birleştirmede milliyetçi söylemleri kullanan Bismarck, 1870'de Alsace-Lorraine'i alınca bu sefer tersinden Fransa'da milliyetçi bir öfke uyandırmıştır (Nye - Welch, 2010, 122).

Bismarck, Fransa-Prusya savaşını (1870-71) bilinçli olarak planlamış ve bunu da yerleşik diplomatik protokol kurallarını çiğneyerek gerçekleştirmiştir. Yani Bismarck, kendi devletine başka bir devletin saldırması için kasten savaş sebebi vermiştir. Birleşik bir Alman devleti oluşturmaya kendisini adayan Bismarck, önce 1870 baharında Fransa'nın tepkisini çekmesi için bir Prusya prensini İspanya tahtına oturtmaya çalışmıştır. Buna yönelik girişim başarısız olunca Fransızlar Kayzer'den bu tür girişimlerden uzak durmasını istemişlerdir. Bu talebi kabul etmemekle birlikte müzakerelere de açık olduğunu belirten Kayzer I. Wilhelm'in III. Napolyon'a yazmış olduğu taslak metnini değiştiren Bismarck, tamamen hayır cevabını içeren ve barış umutlarını sona erdirici şekilde söz konusu telgrafı tahrif etmiştir. Ünlü Ems Telgrafı (Mesajı) ile bilinen bu olayda, gizli Fransız diplomatik yazışmalarının (bu telgrafın içeriğinin) uluslararası basına sızdırılması Fransa'da infiale yol açmıştır. Bunun sonucunda ise Bismarck'ın tam da planladığı şekilde III. Napolyon Prusya'ya savaş açmıştır (Nye - Welch, 2010, 63; Mearsheimer, 2011, 44).

Bismarck'ın Sadowa'da Avusturya'ya karşı izlediği başarılı politika bir yanı ile o süreçte halen geçerliliğini koruyan güç dengesinin "temel aktörlerden birisinin ortadan kalkması söz konusu olduğunda savaşı durdurmak" ilkesine işaret ederken, diğer yandan bu politika Sedan Savaşı'na giden süreçte Prusya'nın Avusturya ile tarafsızlık anlaşması yapabilmesinin önünü açmıştır (Arı, 2018, 390). Dolayısıyla Sadowa Savaşı'na girerken Rusya ve Fransa'nın tarafsızlığını sağlayan Bismarck, bu kez Rusya ve Avusturya'nın tarafsızlığını sağlayarak 1870'de Fransa'ya karşı savaş başlatmıştır (Sander, 2009, 221). İngiltere ise Prusya'nın Avusturya ve Fransa'ya yönelik savaşlarını kenardan izlemeyi tercih etmiştir. Zira Orta-Viktorya dönemi İngiliz yurttaşları, maliyetli ve ahlak dışı sayılacak Avrupa'daki askeri müdahaleleri onaylamadığı gibi 1815 sonrasında 60 yıl boyunca yürütülen dengenin, İngiltere'nin yükümlülüğü olmaması gerektiğini düşünmüşlerdir (Kennedy, 1993, 180-181).

Kırım Savaşı sonrasında doğudaki muhafazakâr monarşilerin bölünmüşlüğü, Fransa'nın kötü imajı ve Avusturya'nın ulusal ve kıta içindeki rolü arasında bocalaması gibi gelişmeler de Prusya için siyasi birliği sağlamada avantaj olarak görülmüştür (Kissenger, 2016, 90). Avrupa milliyetçiliğini esin kaynağı olarak gören ve Viyana düzenlemesinin Fransa'yı yalnız bıraktığını düşünen Napolyon'un politikaları; uzun vadede Fransa'nın hiçbir şey kazanmadığı, 1870'de yönetimi sona erdiğinde Fransa'yı daha da yalnızlaştıran, üstelik İtalya'nın ve Almanya'nın ulusal birliklerini sağlamalarına yardım eden bir duruma itmiştir (Kissenger, 2011, 96-97).

Prusya'nın Fransa ile yürütülen Sedan Savaşı'nı kazanmasıyla iki devlet arasında Frankfurt Barışı yapılmıştır. Buna göre Prusya hem Alsace-Lorraine (halkının çoğu Fransız olan endüstri bölgesini) ilhak etmiş hem de Main Nehri'nin güneyindeki Katolik Alman devletlerini Prusya'ya dahil ederek Alman ulusal birliğini kurmuştur. 18 Ocak 1871'de kurulan 25 devletli Alman İmparatorluğu'nda I. Wilhelm Alman Kayzeri, Bismarck ise Alman Şansölyesi olmuştur. Görevden ayrıldığı 1890'a kadar Avrupa diplomasisinde kilit rolde olan Bismarck, ulusal birliğin sağlanmasının ardından endüstri devrimiyle etkinliği azalan ve maliye kurumunu denetleyen orta sınıfın yürütme organını denetleme isteklerini de durdurmuştur (Sander, 2009, 221-222).

1853 Kırım Savaşı göz ardı edilirse 1815 Avrupa Uyum ve güçler dengesi, Avrupa'yı genel olarak istikrarlı yaparken, 19. yüzyılın diğer önemli gelişmeleri İtalya ve Almanya'nın ulusal birliklerini sağlamaları olmuştur (Balkır, 2010: 47). Almanya'nın birleşmesi, Disraeli tarafından "Fransız devriminden daha büyük bir toplumsal olay" ve "güç dengesini tümenden yıkan bir gelişme" olarak değerlendirilmiştir (Kissenger, 2016, 90).

Almanya'nın ulusal birliğini sağlaması, Alman ikiliğini çözememiştir. 1888'de Hamburg ve Bremen Alman İmparatorluğu'na dahil olsa da halkının çoğu Alman olan Avusturya dışarda kalmıştır.⁸ Zollverein içinde Luxemburg da yer alırken, 1919 Versailles Anlaşması ile çıkmaya mecbur bırakılmıştır (Hasgüler - Uludağ, 2007, 50). Gelinek noktada Alman coğrafyası Prusya ve Avusturya arasında paylaştırılmış gibidir. Bu ikiliği Hitler gidermeye çalışacak ancak onun bu girişimleri II. Dünya Savaşı'nın başlamasında etkili olarak başarıdan ziyade yıkıma uğrayacaktır (Sander, 2009, 223-224).

Almanya'nın siyasi birliğini sağlamasının bir başka sonucu Avrupa güç dengesi sisteminin altüst olmasıdır. Hem Fransa hem de Avusturya'nın zayıfladığı bundan sonraki süreçte Avrupa'da umduğunu bulamayan Fransa denizaşırı sömürgelere yönelmiştir. Avusturya ise Balkanlarda etkinlik kurmaya çalışmış ancak karşısına Panslavist politikalarıyla öne çıkan Rusya çıkmış ve onla rekabet etmek zorunda kalmıştır (Sander, 2009, 224-225).

Sonuç

Almanya ve Avrupa tarihinin mihenk taşları olan Prusya, Zollverein ve Bismarck Alman siyasi birliğinin sağlamasında başlıca rol oynamışlardır. Alman siyasi birliğinin nasıl başarıldığı ve bunda hangi aktörlerin rol sahibi olduğu gibi sorulara da bir cevap niteliğindeki bu çalışmada görülmüştür ki bu süreç holistik bir bakışı ve birden fazla değişkeni (Prusya, Zollverein ve Bismarck'ı) hesaba katmayı gerekli kılmıştır. Yaklaşık iki yüzyıllık sürecin ürünü olan bu başarı; güç dengesi koşullarında özellikle Fransa ile dış mücadelenin, Alman coğrafyasında Avusturya ile iç mücadelenin, Zollverein gibi gümrük birliği oluşumuyla diğer Alman devletlerinin katılımını sağlamanın ve Bismarck gibi liderlerin de stratejik hamlelerinin ürünüdür. Bu bakımdan Alman coğrafyasındaki bir satranç oyunu başarısı olarak da değerlendirilebilir.

Prusya, tarihsel süreçte hem Alman coğrafyasını hem de Avrupa kıtasını derinden etkileyen ikisi küçük (Augsburg Barışı ve Aixle-Chapello Barışı) ikisi büyük (Otuz Yıl Savaşları ve Viyana Kongresi) dört gelişmeden önemli ölçüde etkilenmiştir. 18. ve 19. yüzyıl güç dengesi koşullarının bilinciyle hareket eden Prusya özellikle kendisi gibi Alman coğrafyasının mensubu ve en önemli gücü olan Avusturya ile önce Kutsal Roma Germen (Cermen) İmparatorluğu (962-1806) ve sonra Alman Konfederasyonu (1815-1866) içinde mücadele etmiştir.

1815 Viyana Kongresi sonrasında Alman coğrafyası siyasi ve ekonomik olarak yeniden şekillenirken, Alman devletleri arasında etkisini artıran Prusya'nın 1834 yılında uygulamaya koyduğu Zollverein, siyasi birlik konusunda önemli bir ivme kazandırmıştır. Süreç içinde daha fazla Alman devletini içine alacak şekilde genişleyen Zollverein'in ardından siyasi birlik konusunda son adımları da 1862'de Prusya'da başbakanlık görevine gelen Bismarck atmıştır. Uluslararası konjonktürü ve Alman coğrafyasında milliyetçiliği ve Zollverein'in kazanımlarını çok iyi kullanan Bismarck'ın 1866'da Sadowa Savaşı ile Avusturya'ya ve 1870'de Sedan Savaşı ile de Fransa'ya galip gelmesi, 1871'de Alman İmparatorluğu'nun kurulmasını yani Alman siyasi birliğinin sağlanmasını sağlamıştır.

Notlar

¹Sander (2009, 220) bu devletlere Danimarka'yı da eklemektedir. Elbette Avusturya ile birlik olup bu devletle savaşmış ancak bu çalışmada bu savaş da aslında Avusturya ile mücadelenin bir aşaması olarak görülmüştür.

²19. yüzyıl güç dengesi beş döneme ayrılarak incelenebilir. İlki, 1815-1822 arasını kapsayan, Fransa'nın tekrar bir güç olarak sisteme dahil olduğu ve devletlerin anlaşmazlık noktalarını uyumlaştırdıkları Avrupa uyumu dönemidir. İkincisi, 1822-1854 arasını kapsar ve milliyetçiliğin yükselişe geçmesiyle birlikte gevşek uyum dönemidir. Üçüncüsü, 1854-1870 arasını kapsayan beş savaşın yaşandığı dönemdir. Bunlardan Kırım Savaşı (Rusya'nın gerileyen Osmanlı'ya karşı müdahalesine Fransa ve İngiltere'nin karşı çıkmasıyla meydana gelen klasik güç dengesi savaşı) hariç diğerleri İtalya ve Almanya'nın birliklerini tesis etmesiyle ilgilidir. Bu dönemde Bismarck gibi eski kuralları terk eden liderler milliyetçiliği de çıkar amacıyla kullanabilmişlerdir. Almanya'nın Prusya monarşisi altında birleşmesini isteyen Bismarck; ideolojik bir Alman milliyetçisi olmaktan ziyade muhafazakâr bir lider olarak Danimarka, Avusturya ve Fransa'yı yenilgiye uğratarak amacına ulaşmada milliyetçi söylemleri ve savaşları kullanmıştır. Amacına ulaşınca da muhafazakâr çizgisine geri dönmüştür. Dördüncüsü, 1870-1890 arasındaki Prusya liderliğindeki dönemdir. Yeni Alman İmparatorluğu'nun başlıca rol aldığı bu "Bismarck'çı güç dengesi" dönemde; esnek ve karmaşık ittifaklar sistemi gerçekleştiren Bismarck, Fransa'nın da dikkatini ve enerjisini Alsace-Lorraine bölgesinden uzaklaştırıp Afrika gibi deniz aşırı bölgelerde emperyalist maceralara sevk etmeyi başarmıştır. Ayrıca Alman emperyalizmini de teşvik ederek dengelemeyi Berlin merkezli yapmaya gayret etmiş, bu da I. Dünya Savaşı'na zemin hazırlayan unsurlardan olmuştur. Beşincisi, kendisi gibi becerikli olmayan Bismarck'ın haleflerinin Rusya'yla yapılan anlaşmaları yenilemedikleri gibi Rusya'yı karşı bloka kaptırdıkları, İngiltere'nin denizlerdeki üstünlüğüne meydan okunduğu, Avusturya'nın Balkanlar'da Rusya ile yüz yüze gelmesini caydıramadıkları, Alman gücüne karşı tehdit algılarının arttığı esnek olmayan bir güç dengesidir (Nye - Welch, 2010, 115-118).

³Bu anlaşmadan 1 yıl sonra V. Charles tahtından feragat ederken, İspanya'yı oğlu Philip'e, Bohemya'yı/Avusturya Macaristan'ı (Türklerin elinde olmayan kısmı) kardeşi Ferdinand'a (kısa süre sonra Kutsal Roma Germen İmparatoru seçilecektir) bırakmıştır. Böylece Habsburglar İspanya ve Avusturya olarak ikiye ayrılmıştır (Sander, 2009, 92).

⁴Bu birlikteki devletlerden Avusturya, Hollanda, Brandenburg, Saksonya, İspanya, Savua bu dönemde Kutsal Roma Germen İmparatorluğu çatısı altındadır.

⁵Güç dengesini savunanlar bunun istikrar getirdiğini öne sürseler de güç dengesinin bir barış getirdiğini söylemek daha zordur. Avrupa devlet sisteminin beş yüzyıllık tarihine bakıldığında, 10'u büyük güçlerin dahil olduğu 119 savaşa tanık olduğu dikkate alınacak olursa, barışın güç dengesiyle korunamadığı görülecektir. Devletlerin, gücü, barışı korumaktan ziyade bağımsızlıklarını korumak adına dengeledikleri düşünüldüğünde bu durum çok şaşırtıcı değildir. O halde güç dengesinin; anarşik sistemin korunmasına yardımcı olurken, barışı ve devletlerin her zaman bağımsızlıklarını korumadığı söylenebilir (Nye - Welch, 2010, 108-109). Bununla birlikte Kissenger (2011, 70-71); Viyana Kongresi'nden sonra Avrupa'nın bilinen en uzun istikrar dönemine girdiğini öne sürer. Zira bu süre zarfında 40 yıl boyunca büyük güçler arasında

savaş yaşanmadığını, 1854 Kırım Savaşı'ndan sonra da 60 yıl boyunca genel bir savaşın yaşanmadığını söyler.

⁶Bu, fonksiyonel düzenlemelerin genel bir amalgam güvenlik topluluğu oluşturması için bir ön koşul olarak görülmemelidir. Örneğin, İtalya'nın birleşmesi, öncesinde bir fonksiyonel amalgam süreci olmadan başarılmıştır. Ayrıca Norveç-İsveç birleşmesinde olduğu gibi genel amalgam olarak doğup dağılma yaşanabilmekte veya İngiltere-İrlanda ve Avusturya-Macaristan örneklerinde olduğu gibi fonksiyonel amalgama dönüşebilmektedir. Kaldı ki bu son iki örnekteki birleşmeler daha sonra dağılmıştır (Arı, 2018, 284-285; Deutsch, 1968, 197-198). Ayrıca Deutsch vd. (1957), 1950'lerin ortalarındaki İsveç-Norveç'in durumunu pluralistik güvenlik topluluğuna, yine aynı dönemde ABD'nin durumunu amalgam güvenlik topluluğuna, SSCB'nin durumunu hem amalgam hem de güvenlik toplumu olmayışa, 1914'te Habsburg İmparatorluğu'nun durumunu ise amalgam olan ancak güvenlik toplumu olmayışa örnek olarak vermişlerdir.

⁷Bununla birlikte Bismarck'ın, "1866'ya kadar Prusya'nın genişlemesinin Viyana ile anlaşarak gerçekleştirilebileceğini, dolayısıyla Avusturya ile savaşın kaçınılmaz olmadığını" düşündüğünü öne süren farklı bir iddia için bkz. Pflanze, 1955, 551. Ancak böyle bir iddiayı savunanlar bile 1866 yılında Bismarck'ın idealizmden realpolitiğe yöneldiğine (Stürmer, 1971, 303) ve onun devrimci bir karaktere sahip olduğuna kolaylıkla itiraz etmeyecektir (Kissenger, 1968, 888-889).

⁸Hawes'e (2022, 125-126) göre, 1871'e kadar kendilerini daima Alman olarak gören Avusturya, Bohemya ve Moravya'dan oluşan 8 milyondan fazla kişi Alman İmparatorluğu dışında kalırken, 3 milyon Polonyalı, Alsace-Lorraine'de yaşayan Fransız azınlık, yeni alınan Schleswig-Holstein ile birlikte kuzeyde Dan ve Litvanyalı azınlıklar bu yeni imparatorluk içinde yer almıştır.

Kaynakça

- Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. IX. Baskı. Bursa: Aktüel Basım Yayım, 2018.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995*. XXIII. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- Bastable, Charles F. "An Imperial Zollverein with Preferential Tariffs". *The Economic Journal* 12/48 (December 1902), 507-513.
- Balkır, Canan. *Uluslararası Ekonomik Bütünleşme: Kuram, Politika ve Uygulama AB ve Dünya Örnekleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Davies, Norman. *Avrupa Tarihi*. çev. Burcu Çıgman vd. Ankara: İmge Kitabevi, 2006.
- Dedeoğlu, Beril. "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine". *Uluslararası İlişkiler* 1/4 (Kış 2004), 1-21.
- Deutsch, Karl W. *The Analysis of International Relations*. New Jersey: Prentice-Hall, 1968.
- Deutsch, Karl W. vd. *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton: Princeton University Press, 1957.
- Feuerstein, Switgard. "From the Zollverein to the Economics of Regionalism". *Jahrbuch für Nationalökonomie u. Statistik* 233/3 (2013), 367-388.
- Fischer, Wolfram. "The German Zollverein". *Kyklos* 13/1, (1960), 65-89.
- Gilpin, Robert. *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası*. çev. M. Duran, vd. III. Baskı. Ankara: Kripto Basım Yayım, 2015.
- Green, Abigail. "Representing Germany? The Zollverein at the World Exhibitions, 1851-1862". *The Journal of Modern History* 75/4 (December 2003), 836-863.
- Hasgüler, Mehmet - Uludağ, Mehmet. B. *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*. V. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2007.
- Hawes, James. *Kısa Almanya Tarihi*. Çev. Yavuz Alogan. IV. Baskı. Ankara: Say Yayınları, 2022.
- Henderson, William O. "The Rise of German Industry". *The Economic History Review* 5/2 (April 1935), 120-124.
- Henderson, William O. "The Zollverein". *History* 19/73 (June 1934), 1-19.
- Kaplan, Morton A. "Balance of Power, Bipolarity and Other Models of International Systems". *The American Political Science Review* 51/3 (September 1957), 684-695.
- Keller, Wolfgang - Shiue, Carol H. "Endogenous Formation of Free Trade Agreements: Evidence from the Zollverein's Impact on Market Integration". *The Journal of Economic History* 74/4 (December 2014), 1168-1204.
- Kennedy, Paul. *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*. çev. Birtane Karanakçı. IV. Baskı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1993.
- Kindleberger, Charles P. "Germany's Overtaking of England, 1806-1914: Part I". *Weltwirtschaftliches Archiv* 111/2 (1975), 253-281.

- Kissenger, Henry. *Diplomasi*. çev. İbrahim H. Kurt. X. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Kissenger, Henry. *Dünya Düzeni*. çev. Sinem Sultan Gül. İstanbul: Boyner Yayınları, 2016.
- Kissinger, Henry A. "The White Revolutionary: Reflections on Bismarck". *Daedalus* 97/3 Philosophers and Kings: Studies in Leadership (Summer, 1968), 888-924.
- McNeill, William H. *Dünya Tarihi*. Çev. Alaeddin Şenel. XV. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 2013.
- Mearsheimer, John J. *Liderler Neden Yalan Söylerler? Uluslararası Politikada Yalan Gerçeği*. çev. Nejdet Özberk, İstanbul: Küre Yayınları, 2011.
- Morgenthau, Hans J. *Uluslararası Politika*. I. Cilt. çev. Baskın Oran - Ünsal Oskay, Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970.
- Nye, Joseph S. – Welch, David A. *Küresel Çatışma ve İşbirliğini Anlamak*. çev. Renan Akman, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. XXXII. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- Pflanze, Otto. "Bismarck and German Nationalism". *The American Historical Review* 60/3 (April 1955), 548-566.
- Ploeckl, Florian. "A Novel Institution: The Zollverein and the Origins of the Customs Union". *Jean Monnet Centre of Excellence in International Trade and Global Affairs* Discussion paper No. 2019-05, (November 2019), 1-27.
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*. XVIII. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2009.
- Shiue, Carol H. "From Political Fragmentation Towards a Customs Union: Border Effects of the German Zollverein, 1815 to 1855", *European Review of Economic History* 9/2 (August 2005), 129-162.
- Stürmer, Michael. "Bismarck in Perspective". *Central European History* 4/4, (December 1971), 291-331.